

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce
Charitativní a sociální práce

Danuta Wratná

Dopad zadlužení na fungování rodin s dětmi

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Leoš Zatloukal, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.“

V Olomouci dne 24.10. 2018

.....

Wratná Danuta

Poděkování:

Mé poděkování patří vedoucímu Mgr. Leoši Zatloukalovi, Ph.D. za pomocnou ruku, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval. Poděkování patří hlavně sestře Evě Wratné, která byla mým světlem a inspirací.

Obsah

Úvod.....	6
1 Rodina.....	7
1.1 Historie rodiny.....	7
1.2 Funkce rodiny.....	8
1.3 Patologie rodiny	9
2 Možné interpersonální problémy	11
3 Zadlužení	13
3.1 Příčiny zadlužení	13
3.2 Obtížná finanční situace	14
3.3 Dopady zadlužení na rodinu a děti	15
4 Vývoj zadlužení domácnosti	16
5 Dnešní pomoc rodinám v obtížné finanční situaci	18
5.1 Primární pomoc	18
5.2 Sekundární pomoc rodinám	19
6 Sociální práce se zadluženými rodinami	20
6.1 Sociální práce s rodinou – dlužní poradna	20
6.2 Sociální práce z pohledu teorií a metod sociální práce	22
Empirická část.....	24
7 Kvantitativní výzkum.....	25
8 Výzkumný cíl, dílčí cíle a hypotézy	26
Kvantitativní výzkum – hypotézy	26
9 Metodologie výzkumu	28
9.1 Výběr zkoumaných objektů – výzkumný vzorek.....	28
9.2 Metoda získávání dat.....	28
9.3 Zpracování dat.....	29
10 Analýza dat	30

10.1	Analýza dílčích cílů – Cíl 1.....	32
10.2	Analýza dílčích cílů – cíl 2.....	37
11	Shrnutí výsledků	40
11.1	Prezentace výsledků – dílčí cíl 1	40
11.2	Prezentace výsledků – dílčí cíl 2	40
	Diskuze	42
	Závěr	44
12	Seznam literatury	45
	Seznam grafů.....	48
	Seznam tabulek	48
13	Přílohy	49

Úvod

Zadlužení se stává čím dál tím častějším jevem, neboť s rozvojem společnosti a modernizací technologie se zvyšují požadavky na vyšší životní standard. Mnoho podniků apeluje na dnešní spotřebu a konzum, který je, jak se zdá, již nedílnou součástí každodenního života. Velké množství nabídek nebankovních půjček dává lidem možnost uspokojit aktuální potřebu. Pro mnoho lidí je takový způsob života, tedy půjčování si peněz, jediným možným řešením. Životní standard jednotlivce se zvyšuje, a proto nedostatek vlastních úspor není v dnešní době pro člověka žádným limitem. Stává se totiž samozřejmostí, že půjčky vyřeší aktuální nedostatek peněz.

S půjčkami jde ruku v ruce neschopnost hospodárného nakládání se svými prostředky, s níž můžeme spojit označení finanční negramotnost. Právě nehospodárné užívání peněz vede mnoho rodin k tomu, aby si vzaly půjčky na pokrytí rodinných nákladů. Pokud rodina nezvládne splatit dluhy, dostane se do dlužní spirály. Takový koloběh jde jen stěží zvládnout bez pomoci profesionála.

V této práci jsem se zaměřila na zadlužené rodiny s dětmi, jelikož jsem chtěla porozumět a zmapovat, jaký dopad má zadlužení na rodinné fungování. Lze předpokládat, že obtížná finanční situace bude ovlivňovat všechny členy rodiny jak po emocionální, tak po materiální stránce. Pokud rodič nezvládne splácet své dluhy, které se mu akumulují, je jasné, že nedostatek financí se projeví i na dítěti. Vzhledem ke komplexnímu dopadu na rodinu bylo nutné zmapovat, zdali dlužní poradny dokáží efektivně a dostatečně pomoci zadluženým rodinám.

Práce je rozdělena do 13 kapitol a obsahuje teoretickou a empirickou část. V první, teoretické části, vymezuji pojem rodina, její funkce a stručný historický vývoj. V práci se dále věnuji příčinám zadlužení. Uvádím druhy pomoci pro zadlužené rodiny, spadající pod sociální oblast. Ve výzkumné části vymezuji hlavní cíl a dílčí cíle bakalářské práce a popisuji výběr metod a technik pro získání dat. Následně popisuji již výstupy mého výzkumu.

Cílem práce je **porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny jako systému**. Pro nalezení odpovědí na mé zvolené otázky využiju kvantitativní výzkum. Pro získání dat použiju strukturovaný dotazník, který bude respondentům zprostředkován prostřednictvím dlužních poraden.

1 Rodina

1.1 Historie rodiny

V této kapitole se pokusím stručně popsat historii rodiny. Jelikož obsahem mé bakalářské práce není nutné detailně popisovat vývoj funkce rodiny, zaměřím se jenom na klíčové období, ve kterých lze vidět změny oproti dnešní době.

Obecně se životem v takovém systému, jako je rodina, je spojeno plno funkcí, které by měla splňovat, aby mohla správně fungovat. Jako první však vysvětlím, jak se funkce rodiny postupem času měnila. Tímto popisem přiblížím, jak se rodina formovala a že vždy nespĺňovala funkce, které můžeme najít dnes popsané v literatuře.

V průběhu staletí se význam rodiny velmi měnil. Nemůžeme říci, že rodina ve středověku měla stejnou formu jako rodina v 19. století. Změny nastávaly hlavně v právu vzít si někoho na základě povinnosti, anebo naopak na základě lásky a vyšší emocionální spjatosti. Ve středověku rodiny vznikaly často z nutnosti, avšak na druhou stranu měly tendenci přetrvat. Rovněž funkce každého člena rodiny byly kdysi jasně definované. V Řecku v období kolem 7.–8. století př. n. l. měla žena na starosti obvykle domácí práce. Striktně se dodržovala i separace mužů a žen při jídle. Až po ukončení stolování mohla žena přijít i do mužské společnosti. Pro tuto dobu bylo typické, že o ženu muselo jevit zájem více mužů. Často se organizovaly soutěže, které určovaly, kdo bude nejvhodnější partner pro ženu. (Matoušek, 2003, s. 25–26) Pokud se žena vdala, většinu času měla vyplněnou práci hospodyňky, a jak píše Matoušek (2003, s. 27–28), neměla ani možnost vyjít ven. Naproti tomu muž netrůvil čas se svou ženou, ba dokonce komunikace mezi nimi byla velmi chabá. Narozené děti se mohly velmi rychle stát otroky anebo do několika hodin po porodu mohly i zemřít. Bylo běžné odkládat děti v košíku. Ten, kdo dítě našel a vychoval, měl nárok na otrocké služby ze strany dítěte.

Jak píše Murdock (dle Matoušek, 2003, s. 29–31), rodina v raném středověku na našem území rovněž nespĺňovala standardy, které jsou přijatelné pro naše století. Ačkoliv se dochovalo velmi málo údajů o tom, jak rodina a poměry v ní fungovaly, víme však, že v té době bylo povoleno mnohoženství, tedy muž mohl mít více žen. Rovněž se ví, že u východních Slovanů existovalo společenství rodiny v takovém soužití, kdy žena „patřila“ více mužům, kteří měli mezi sebou bratrský vztah. Na rozdíl od výše zmiňované řecké kultury musela žena po sňatku striktně dodržovat věrnost, jelikož nevěra se trestala velmi přísně. Dalo by se říci, že

k obratu, jak píše Janáček (dle Matoušek, 2003, s. 32–33), došlo v 1791 roce, kdy ženy začaly mít větší práva, mezi nimi byla i vlastní a svobodná volba výběru partnera. Rodina se začala měnit, a to nejen v oblasti soukromí, které kdysi téměř vůbec nebylo přirozenou součástí rodinného života, hovoříme tedy o tom., že rodinný systém přestává být paternalistický. Následně se čím dál tím více zapojovaly do práce i ženy a muž přestával být jediným členem rodiny, který ji mohl uživit. Samozřejmě se upravil i poměr sňatků, tedy souhlas rodičů se stal formální záležitostí.

Tento stručný popis historie nám jasně ukazuje, že rodina od pradávna měla různé formy a funkce. Myslím si, že celý proces transformace míří dobrým směrem, avšak v dnešní době se začínají objevovat další patologické jevy, které mají za následek rozpady rodin. Takovým jevem může být například trend, kdy partneři chtějí zůstat v nemanželském vztahu. Samozřejmě to může mít negativní dopad, jelikož partneři nejsou navzájem v právním postavení, což může způsobit rychlý odchod partnera/ky a nejasné nároky do budoucna. Pokud vezmeme v úvahu takto uzpůsobenou rodinu, je jasné, že pokud se jeden z partnerů dostane do obtížné finanční situace, je možné, že bude opuštěn partnerem, a to právě vzhledem k tomu, že to tento volný vztah bez problémů umožňuje. Posléze dlužník zůstává ve své finanční situaci sám bez podpory a bez rodiny. Nastíněná situace chce pouze naznačit, s jakými specifickými problémy se v dnešní době musí rodina také potýkat.

1.2 Funkce rodiny

V následující podkapitole se budu zabývat **funkcemi rodiny**, jelikož je vhodné si uvědomit, které z nich rodina může ztratit. Instituce, která pak pracuje se zadluženým, by měla brát v potaz komplexní situaci klienta a reagovat tak na některé oslabené či zaniklé funkce rodiny.

Obecně lze rozlišit sedm základních funkcí. Sociální funkce zajišťuje zvládání rolí a správného sociálního života. Rodina ho provází skrze její hodnoty, normy a předává jedinci svou společenskou pozici. Kulturní funkce se vyznačuje globálnějšími zásahy u jedince. Seznamuje jedince s kulturou společnosti, a sice s všeobecně platnými normami. Do této kategorie zařazujeme rovněž ideje a jazyk. Tímto vzniká proces, který je předáván z generace na generaci a vzniká kulturní kontinuita. Pokud se partneři, manželé rozhodnou zplodit potomka či uspokojovat své sexuální potřeby hovoříme o biologické funkci. Další významnou funkcí je ekonomická, která v sobě nese uspokojování základních potřeb tedy potřeb

materiálních jako strava, bydlení, ošacení a mnoho dalších. Právě tato funkce bývá jako první narušena v případě nepříznivé životní situace. Pokud se chceme podívat na rodinu podrobněji, můžeme uvnitř této instituce nalézt i činnosti, které jsou spojeny se schopností rodiny pečovat o své členy jak v rovině psychické, tak sociální či po stránce zdravotní. Tyto činnosti patří do funkce terapeuticky – pečovatelské. Aby tato funkce mohla být plnohodnotná, je zapotřebí vyrovnaného způsobu života, harmonie mezi členy, bezpečného zázemí a emocionální rovnováhy. Název této funkce jako terapeutické vychází z toho, že v rodině si členové jsou opravdu terapeuti sami navzájem. Řeší své každodenní problémy a jsou si navzájem oporou. Předposlední funkce výchovně – vzdělávací je mírně deformovaná s postupem času, kdy roli výchovnou a kdysi i vzdělávací zastoupily instituce specializované na výchovu. Hovoříme zde o celé plejádě škol a zájmových kroužků. Poslední funkce – obranná je také méně vzácná než kdysi, kdy před řadou století byla neodmyslitelná. V dnešní době, respektive v naší civilizované formě se vyskytuje spíše symbolicky. (Reichel, 2004, s. 202–206)

1.3 Patologie rodiny

Z výše uvedených rozličných funkcí můžeme předpokládat, že rodina má nesmírný význam v našem sociálním zázemí a růstu. Pokud neplní některé své funkce, může nastat problém. Budu proto popisovat také patologickou rodinu hlavně z toho důvodu, že v souvislosti s mým tématem zadlužených rodin se mohou jistě vyskytnout rodiny, které nejsou schopny být plnohodnotným rodinným systémem. Jelikož výzkumem mohu dojít k závěru, že zadlužení má negativní dopad na rodinu a dítě, je potřeba si uvědomit, jaké změny mohou nastat ve vývoji dítěte a jak tato skutečnost může mít vliv na vztahy uvnitř rodiny.

V průběhu zadlužení se může razantně změnit situace a nastanou právě případy, kdy rodina začíná být problémová, funkční anebo disfunkční. Problémová rodina vzniká, pokud potíže, s nimiž se potýká, zásadně neohrožují vývoj dítěte. Taková rodina je schopna vlastními silami zvládnout nepříznivou situaci. Problémy mohou být jak z důvodu narušení vztahů v rodině, tak i z důvodu těžké ekonomické situace. Těžší případ, než jakým je rodina problémová, představuje rodina dysfunkční, která se vyznačuje tím, že neplní některou svou funkci a rodiče často nedokážou zajistit potřeby, nezbytné pro zdravý vývoj dítěte. Ten je z tohoto důvodu ohrožen. Pro tento typ jsou typické rodiny s uvnitř narušenými vztahy, potýkající se s patologickými jevy, jako jsou alkoholismus či závislost na drogách, ale také s chudobou. Již v této fázi je nutný zásah sociálních institucí, jelikož rodina není schopna pomoci sama sobě. Třetí a nejtěžší typ je afunkční rodina, která neplní základní funkce. Zde je

potřeba bezodkladně zasáhnout. Nutné je odebrání dítěte a umístění ho do bezpečného prostředí. (Kopecká, 2015, s. 47–48)

2 Možné interpersonální problémy

V této kapitole popíši, jak člověk může změnit své složky osobnosti v průběhu výskytu tíživé situace. Změny se dotýkají všech osob uvnitř systému, jelikož zadlužení se týká nejen samotného dlužníka, ale i celé rodiny. V minulé podkapitole jsem zmiňovala, jaké patologické funkce může rodina mít, jedná se tedy o problémové, a funkční či dysfunkční rodiny. Uvnitř takových rodin vznikají různé vzorce chování a obranné mechanismy, jež by měl umět sociální pracovník identifikovat.

Jelikož se má práce zabývá rodinou, nikoliv jednotlivcem, popíšu, jak negativně může působit obtížná finanční situace na členy rodiny. Právě ve výzkumné části jsem u dotazníků pokládala otázky, které souvisely se změnou chování dítěte anebo výskytem sporů v rodině. Fakta, která vyplynula z mého výzkumu, popíšu však až v praktické části.

Osoba, která se zadluží, může po dobu trvání celého procesu respektive i před jeho řešením zažívat razantní změnu chování. Změny jsou průvodním znakem příchodu nějaké krize, kterou můžeme vymezit jako reakci člověka na dramaticky se měnící situaci. Člověka v krizi provázejí velmi negativní emoce. (Baštecká, 2009, s. 147) Krizová situace může ovlivnit jak dlužníka, tak další členy rodiny. (Baštecká, 2009, s. 382) chápe **stres** jako ohrožování vnitřní stability člověka určitým podnětem, který přichází z prostředí. Na základě výskytu stresu mohou nastat stresové reakce. V rovině psychiky a chování se může jednat o pocit úzkosti, hněvu, zármutku, ale i poruchy spánku a další projevy.

Člověk nezdědka užívá impulzivně **obránné mechanismy** v různých obtížných životních situacích. Tyto mechanismy jsou jakési strategie jedince, které mají ochranný prvek, neboť chrání před nepříjemnými a bolestnými stavy. Mezi nimi můžeme uvést vytěsnění, což znamená vytěsnění myšlenek či představ, které jsou pro jedince nepříjemné až nepřijatelné. V obtížné finanční situaci může jedinec využít mechanismus popření, které se vyznačuje nepřijetím některých skutečností, které by mohly působit traumaticky. Jedinec situaci vnímá, ale brání se připustit si ji. Tento stav může vést k strnulosti a neschopnosti řešit aktivně vzniklou situaci. Zadlužení člena rodiny, tedy hlavně rodičů, dokáže ovlivnit ve velké míře i dítě. Po stránce emoční to může být zklamání až pocit studu za rodiče. (Baštecká, 2009, s. 194–195)

Již výše zmíněné negativní intrapersonální problémy mohou být příčinou vzniku konfliktů mezi manžely. V souvislosti se zjištěním dluhů manžela/ky předpokládám, že mohou

nastat dvě situace, a to buď manžel/ka přijme vzniklou situaci, anebo ji nepřijme. V případě, že situaci nepřijme, můžou začít vůči manželovi/manželce vznikat takové emoce jako pohrdání, hněv či smutek. V situacích absolutního nepřijetí ze strany manžela/manželky dochází k rozpadu rodiny a mnohdy k odchodu jednoho z partnerů.

3 Zadlužení

V následující kapitole uvedu, jaké jsou příčiny zadluženosti, abych lépe porozuměla tomu, zda se člověk zadluží ze své vůle, anebo spíš pod tlakem okolí. Toto mi osvětlí typy příčin zadluženosti, které následně popíšu. Dále objasním základní pojmy jako zadluženost, předlužení a dluhová past. Tyto pojmy budu potřebovat k tomu, abych s nimi mohla ve výzkumné části bez problému operovat. Následně uvedu na statistice vývoj zadlužení domácností, a to od roku 2008 až do roku 2017. Sestavený graf přispěje k vytvoření představy nárůstu, či poklesu dluhů domácností. Informace vyplývající z grafu mě mohou, ale i nemusí utvrdit v tom, zdali je toto téma potřeba řešit a zda se vůbec v průběhu let zadlužení stalo závažným problémem.

3.1 Příčiny zadlužení

Do stavu předluženosti se může dostat prakticky každý člověk, který má nějaké finanční závazky. Abych mohla zodpovědět otázku – *proč se člověk dostane do situace zadlužení*, která mne u tohoto tématu dodatečně zajímá, je potřeba vědět, jaké typy vzniku předluženosti rozlišujeme. První z nich je aktivní způsob, a to čerpáním finančních prostředků (úvěrů), zatímco druhý typ je pasivní, což znamená, že se neplní, naopak poruší povinnosti, k nimž se daný jedinec zavázal. Příkladem pasivního způsobu může být neplnění povinností spojených s placením nájmu, zdravotního pojištění, jízda dopravním prostředkem bez platné jízdenky. Výše popsané důvody nejsou však jedinou příčinou vzniku zadlužení, důvodem může být i vyšší spotřeba než příjmy anebo náhlé události, které mohou nečekaně nastat, jako jsou například snižování mezd, ztráta práce, nemoc člena rodiny a s tím spojené větší náklady na péči a možná ztráta práce, propouštění kvůli snižování stavů. (Matoušek, 2013, s. 336–337)

Jak píše Matoušek (2013, s. 337) ve své knize, v roce 2008 došlo k uzavírání celé řady provozů, dále se rušily firmy, řada lidí přišla o příjmy. Tato skutečnost byla jedním z důsledků hospodářské krize. Otázkou, proč se některé hypoteční rodiny či neúplné rodiny nezadluží a další se dostanou do dluhového koloběhu, již rozebíral článek v časopise Sociální práce-sociální práce z roku 2009.

Jak uvádí text, rozhodujícím důvodem je to, zdali rodina dokáže efektivně hospodařit s finančním obnosem, který má k dispozici. Obecně se příčiny zadlužení v praxi dělí na strukturální, které obsahují nejčastěji: absence zaměstnání, dále nízký příjem, nedostatečné vzdělání či závislosti a nemoci. Druhým typem jsou individuální problémy, které se vyznačují

nehospodárným stylem života rodiny. U tohoto typu rodina nedokáže dlouhodobě plánovat své výdaje. Dochází k iracionálním a nesmyslným nákupům, které často mají kompenzační charakter. (Schavel, Drexlerová, Lekárová, 2009, s. 70)

Jak lze vidět, je velmi těžké odpovědět na otázku, kterou jsem si výše stanovila, jelikož je mnoho faktorů, které mají podíl na vznik zadlužení. Nelze tedy jednoznačně říci, že se člověk může zadlužit výlučně svým vlastním přičiněním. Na člověka totiž působí mnoho faktorů, které stěží dokáže ovlivnit. Jelikož globálně není zadluženost jednoduchý jev, který by samotnou prevencí byl odstraněn, je tedy zapotřebí, aby k problému přistoupila státní správa i samospráva se svým komplexním přístupem. (Matoušek, 2013, s. 336–337)

„Nezbytnou součástí řešení problému je kombinace preventivních nástrojů, efektivní regulace a v neposlední řadě nabídka možných řešení bezvýhodné situace pro osoby, jež se už v předlužení ocitly“. (Matoušek, 2013, s. 337)

3.2 Obtížná finanční situace

Do **předluženosti** se může dostat dlužník, který není schopen splácet své dluhy, respektive finanční závazky. V praxi to vypadá tak, že dlužník má více závazků vůči věřitelům, osobám, kterým dluží, a jeho majetek je nižší než dlužná částka. S tímto pojmem se společnost setkává již delší dobu a v České republice se termín předlužení používá čím dál častěji z důvodu světové finanční krize a následné hospodářské krize. Za zmínku stojí také uvést, že termín předluženost není stejný jako pojem zadluženost. V mé práci budu pracovat spíše s pojmem předluženost, jelikož tento termín je závažnější a obnáší neschopnost splácet závazky, kdežto zadluženost nepředstavuje přímé společenské riziko a v dnešní době je nedílnou součástí v naší moderní společnosti. (Matoušek, 2013, s. 336–337)

S předlužeností souvisí dluhová past, jelikož právě ta dokáže být příčinou nahromadění dluhů. V základě se jedná o neschopnost platit své závazky, kdy jedinec využije různých úvěrů či půjček peněz od blízkých s dobrou vírou, že překlene obtížnou situaci. Posléze jedinec přichází na to, že není schopen zaplatit jednotlivé půjčky. To vede k dalšímu zadlužení, kterým sice splatí půjčky předchozí, ale znovu se dostane do zadlužení. Tento cyklus pokračuje a člověk se dostává do dluhové pasti. (Investopedia, How people fall into a debt spiral [online])

Můžeme vidět, jak lehce se lze zadlužit. Je zajímavé, jak se zadluženost vyvíjí, jelikož výkyvy v ekonomice a na trhu práce mohou ovlivnit její růst u domácnosti. Z toho vyplývá, že

sociální práce by měla být přizpůsobená a měla by flexibilně reagovat na změny jako například systém, který uzpůsobuje nároky, částky a vyplácení dávek.

3.3 Dopady zadlužení na rodinu a děti

Zadlužení rodiče/ů může vést u dítěte ke ztrátě sociálního zázemí mezi vrstevníky. Důvodem může být neschopnost rodiče platit dítěti školní výlety, kroužky a další společenské akce. Dítě se pochopitelně stydí za situaci rodičů. V extrémních případech rodič nemá dostatek prostředků, aby zajistil ošacení či jídlo. Pochopitelně dítě je frustrované tím, že nedokáže pomoci svým rodičům, což může vést k nízkému sebevědomí dítěte. Obecně je rodina vystavena vysokému tlaku z okolí. Musí se vypořádat s dluhy, které většinou jen narůstají. (Bracey,2017, [online])

V roce 2016 organizace The Children's Society's provedla výzkum dopadu zadlužení na děti. Analýza obsahovala různé přístupy sběru dat. Organizace shromáždila výstupy z již vzniklých výzkumů, dále z kvantitativní analýzy (Millennium Cohort Study, Strength and Difficulties Questionnaire) a v neposlední řadě analýzy dat organizace The Children's Society's, která provedla mnoho rozhovorů a fokusních skupin. Rozhovory se vedly s třemi rodiči, šesti dětmi a k tomu s třemi fokusními skupinami, kde se zúčastnilo patnáct mladých lidí. The Children's Society's čerpala data z výzkumu, kde data byla sbírána od roku 1980 až do 2008 roku přičemž bylo mapováno 9000 respondentů. Studie ukázala, že dluh má spojitost s horším socioekonomickým stavem dítěte. Další studie byla vydána v roce 2004, kdy se do výzkumu zapojilo 500 rodin. Poznatkem bylo, že děti žijící v rodině s obtížnou finanční situací, mohou mít negativní dopad na duševní zdraví. Příčinou je zvýšený ekonomický tlak a negativní změna v duševním zdraví rodičů, rodinném blahobytu a kvalitě manželského vztahu. Výzkum proběhl ve Finsku. V článku se nachází mnoho dalších studií z roku 2005,2012,2014 a další. Samotným výzkumem organizace vyplynulo, že rodinné dluhy mají negativní dopad na duševní zdraví dětí. (Pinter, Ayre,Emmot,2016, s. 8)

Pro účely bakalářské práce bych ráda zmínila jen pár poznatků, které se zjistilo analýzou organizace The Children's Society's. Poznatkem je, že zadlužení negativně ovlivňuje zadluženého. Dotazování hovořili o pocitech stresu, neštěstí a úzkosti, které pocítovali během jejich obtížné finanční situace. Rodiče se styděli za svoji situaci, přičemž se navzájem obviňovali. Typickým pocitem rodičů bylo až nemožnost zvládnout splacení dluhů a udržení přijatelného standardu rodiny, děti a rodiny v dostatečné distanci bez neustálých kontrol a dozoru ze strany různých orgánů. (Pinter, Ayre,Emmot,2016, s.26-28)

4 Vývoj zadlužení domácnosti

V dnešní době si mnoho českých domácností zvyklo pravidelně se zadlužovat a vést svůj život v zadlužení. Domácnosti přestávají šetřit a začínají využívat nabídek půjček, které zaručí bohaté Vánoce, dovolené, ale i konzumní způsob života. Zde musím však podotknout, že tento názor nemohu plošně použít pro všechny případy, protože víme, že rodiny s nízkým příjmem nemají někdy ani jiné východisko.

Graf znázorňuje celkové zadlužení domácností ve spotřební rovině, tedy ukazuje celkový objem zadlužení domácností v letech 2008–2017. Je patrné, že zadluženost rostla po roce 2008, kdy se Česká republika potýkala s důsledky světové krize. Globálně zadluženost domácností vzrostla od roku 2000 do roku 2010 z 5,5 % na 30,8 % .(Potůček, 2011, s. 62)

Tempo růstu, které je zaznamenáno do roku 2008, bylo zapříčiněno, jak uvádí zpráva vydaná ČNB, využíváním půjček na spotřebu, růst životního standardu a zvyšováním mezd. Právě zvýšením mezd se dostalo do povědomí lidí, že s rostoucí mzdou budou schopni splácet své dluhy. Dalším faktorem, který ovlivňoval zadlužení, bylo využívání úvěrů na bydlení, tedy preference vlastnického bydlení. Krizová situace, která vyústila do technické recese v roce 2008 a následně pokračovala v roce 2009, způsobila oslabení tempa poskytovaných úvěrů od bank. Snižováním tempa růstu zadlužení po roce 2008 došlo v souvislosti s obavami, které byly propojeny právě s ekonomickou krizí. Lidé se obávali ztráty práce a dalších nepříznivých životních situací, které se vážou ke ztrátě zaměstnání. (Dubská, 2010 [online])

Další nárůst zadlužení domácností byl zaznamenán v roce 2017, konkrétně v dubnu a od té doby v podstatě pořád roste. Je tedy jasné, že problematika zadlužení se nesmí podceňovat, měla by začít být uplatňovaná účinná prevence tak, aby nedocházelo k dalšímu zvyšování dluhů.

Graf 1: Celkové zadlužení domácností

Zdroj: Vlastní zpracování. Data převzata z internetového portálu.

Dostupné z: www.kurzy.cz (kurzycz. [online])

5 Dnešní pomoc rodinám v obtížné finanční situaci

V následujícím textu se pokusím zachytit nejdůležitější nástroje, které stát nastavil tak, aby každý, kdo je v obtížné či nepříznivé životní situaci, mohl čerpat podporu. Nejprve se zmíním o rodinném rozpočtu, jelikož ten předpokládá, že rodina za menší podpory bude schopna své hospodaření vyrovnat. Dále uvedu nástroje ze systému státní sociální podpory a dávek v hmotné nouzi, které mohou pomoci v případě, že rodina nemá dostatečný příjem, a nemůže tak zaplatit své závazky.

5.1 Primární pomoc

Stát nabízí různé způsoby toho, jak by mohl dlužník vyřešit své závazky. Jedním z řešení je analýza a sestavení **rodinného rozpočtu**. Předpokladem pro úspěšné zaplacení veškerých závazků či zdárné průběžné splácení je pravidelný rodinný příjem. Rodiny ale často nejsou vzhledem k nevhodnému užívání peněz své výdaje snížit. Základem je minimalizovat náklady tak, aby bylo možné z příjmu i něco ušetřit. Sociální pracovník pomáhá sestavit ideální rozložení financí v následujícím měsíci. Klient zaznamenává své nezbytné výdaje, se kterými musí v každém měsíci počítat. Z kalendáře lze vyhodnotit, které výdajové položky by se daly minimalizovat. Nevýhodou je, že klient jen odhaduje své nákladové položky, a je tedy nutné brát jeho údaje s rezervou. Lze však docílit i přesných údajů tím, že klient si bude zapisovat své týdenní příjmy a výdaje. (Člověk v tísni, s. 32)

Samozřejmě stát bere v úvahu i to, že člověk nemusí mít dostatečný příjem. Nízkorozpočtové rodiny mají možnost čerpat sociální dávky a tím si navýšit svůj příjem. Mezi sociální dávky řadíme dávky **státní sociální podpory** tedy: přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek a porodné. Klient (rodina) má možnost ještě zažádat o **dávky pomoci v hmotné nouzi**, mezi něž patří příspěvek na živobytí. (Člověk v tísni, s. 33–39)

Z takového výčtu možností lze usoudit, že stát dokáže pomoci nízkopříjmovým rodinám, avšak systém, který si nastavil, je určený jen potřebným a snaží se předejít zneužívání ze strany občanů. Mnoho rodin, které nesplňují podmínky stanoveny v zákoně, nemají nárok na čerpání dávek.

5.2 Sekundární pomoc rodinám

V následující podkapitole popíšu nástroje pomoci, které se využívají již v situaci, kdy klient je v dluhové pasti a dluží velký obnos financí, který by nebyl schopný splatit. V takových případech je nutné počítat i s exekucí a vyhlášením osobního bankrotu.

Velmi často se stává, že jedinec reaguje na dluh právě další půjčkou. Různé banky nabízejí takzvanou konsolidaci úvěrů. Je to určité sjednocení půjček, kdy klient hradí půjčky jednomu věřiteli. Předpokladem pro konsolidaci je neprodlení se splácením, které je mnohdy právě důvodem, proč není klientovi produkt přiznán. Možnou další nevýhodou je nabízená výše konsolidace, která nepřesahuje 500 000 Kč a navíc má omezenou dobu splácení. Klient musí mít pravidelný příjem. (Člověk v tísní, s. 43)

V zákoně 182/2006 Sb. **o úpadku a způsobech jeho řešení**, tedy insolvenční zákon, může rodina nalézt způsob, jak řešit vzniklou situaci. Zákon upravuje jak hrozící úpadek, tak již vzniklou situaci, kdy se člověk zadluží. Insolvenční zákon stanoví, zda se jedinec nachází v úpadku, či nikoli. Možností řešení situace je oddlužení. Řeší jak hrozící úpadek, tak již vzniklý. Návrh na oddlužení podává dlužník spolu s insolvenčním návrhem. Míra, kterou musí dlužník uspokojit věřitele, se stanovuje nejméně na 30 % pohledávek. Pokud dlužník splní všechny podmínky, které mu byly uloženy, respektive podle způsobu oddlužení, může být dlužník osvobozen od dluhů, které nebyly uspokojeny. Lze sjednat splátkový kalendář a postupně odebírat z platu částky, které nezatíží dlužníka, ale naopak pomohou k pomalému splácení dluhů. Velmi výhodný může být institut oddlužení neboli osobní bankrot. Předpokladem vyhlášení osobního bankrotu je fakt, že dlužník není absolutně schopen zaplatit své závazky. Osobní bankrot zastaví další nárůst dluhů. Dále pomáhá chránit dlužníka před stigmatizací. Dlužník má tedy po splnění podmínek možnost začít od základu, tedy tak, jako by žádný dluh neměl. Nejkrajnější východisko představuje exekuce. Na návrh oprávněné osoby soud může rozhodnout o exekuci a pověřit exekutora. Ten má právo vstoupit do domu dlužníka a zabavit mu takové množství (oprávněné, dle zákona) majetku, které cenově odpovídá závazkům. (Smrčka, 2010, s. 464–477)

6 Sociální práce se zadluženými rodinami

V této kapitole popíši sociální práci se zadluženými rodinami. Jelikož jsem výše popsala, jaké nástroje lze využít v obtížné finanční situaci, mohu již v tuto chvíli uvést na kazuistice příklad pomoci z praxe. Tato práce by mi měla být přínosem v budoucnu, kdy budu vykonávat práci sociálního pracovníka, a proto popíšu nejprve sociální práci v občanské poradně a následně sociální práci s rodinou z pohledu teorie a metod sociální práce, a to konkrétně z pohledu systemického přístupu.

6.1 Sociální práce s rodinou – dlužní poradna

Rodina má možnost využít **občanskou poradnu**, která řeší dluhovou problematiku, a je tedy schopná sestavit reálný plán pomoci a začít řešit přednostně zadlužení. Občanské poradny jsou takové instituce, které poskytují odborné, nestranné a bezplatné poradenství a provázejí klienta celým procesem a jsou mu kdykoliv nápomocné. Poradny tedy zajišťují, aby každý měl dostatek informací v oblasti svých práv i povinností, a seznamují lidi s dostupnými službami. Působnost poraden se neomezuje jen na mikro úrovně, ale pracuje i na celostátní úrovni, tedy mezo a makro úrovni. Snaží se řešit nedostatky legislativy a upozorňovat na neřešené problémy občanů. Ve svém důsledku tedy zlepšuje fungování úřadů a sociálních služeb. Cílovou skupinou jsou občané, kteří se dostali do obtížné životní situace a nejsou schopni ji svými vlastními silami vyřešit. Výhodou těchto poraden je, že se **zaměřují na různé oblasti lidského života**, proto také rodina, která prochází tíživou finanční situací, zde nalezne odbornou pomoc. Úkolem sociálního poradenství je zbavení se dluhů, které klient aktuálně má, dále naučit rodinu hospodařit s penězi a vytvořit optimální podmínky uvnitř rodiny, aby mohly vznikat harmonické a příznivé vazby členů. Přitom jsou využívány silné stránky rodiny a do situace jsou zainteresováni všichni členové. (Asociace občanských poraden [online])

Jak jsem již uvedla, rodina může využít pomoc občanské poradny. Nyní uvedu modelový případ. Popíšu postup pomoci ze strany občanské poradny, a to konkrétně z oddílu dlužního poradenství.

Dluhovou poradnu navštívila paní XY. Motivací pro návštěvu poradny byla snaha o řešení dluhové situace. Klientka si je vědoma dluhů u dopravního podniku. Klientka dluhy dlouhodobě neřešila a obává se, že se v současnosti pohybují kolem milionu korun. Nejprve došlo ke zmapování životní situace klientky. Paní XY má v péči čtyři nezletilé děti a žije na ubytovně. Zdrojem příjmů paní XY jsou sociální dávky, zejména rodičovský příspěvek doplatek

na bydlení. Otec dětí platí řádně a pravidelně výživné. Paní XY přišla do poradny řešit primárně svou dluhovou situaci, ale z konzultace vyplynul také další problém, který plyne z nevyhovujícího bydlení. Ubytovna není vhodným prostředím pro výchovu a péči o děti a nevyhovuje potřebám rodiny dispozičně ani z hlediska hygieny. Navíc je ubytování vzhledem ke kvalitě neúměrně drahé. V oblasti bydlení by paní XY poradna mohla také pomoci. Paní XY na začátku konzultace zmiňovala, že předpokládá, že dopravnímu podniku dluží zhruba milion korun. I když se dluhy u dopravních podniků, zejména v exekucích, mohou vyšplhat na vysoké částky, milion, se zdál přemrštěný. Paní XY vysvětluje, že zhruba před osmi lety, během studia na střední škole, jezdila velmi často bez jízdenky a dostávala pokuty za jízdu na černo. Ví, jak dluhy v čase narůstají, a počítá s nejhorsím. Jelikož se paní XY často stěhovala, nemá žádné doklady o pokutách ani korespondenci od vymáhacích agentur či exekutorských úřadů. Přiznala se také k tomu, že některé dopisy vyhazovala. Paní XY tvrdí, že jiné dluhy, nežli u dopravního podniku, nemá. Dluhy tedy vznikly z nedostatku finanční gramotnosti a určité laxnosti vůči vlastní budoucnosti plynoucí z nízkého věku klientky. V řešení ji bránil také zvětšující se strach z výše závazků, proto radši zvolila strategii „mrtvého brouka“. V rámci poradenství bylo paní XY nabídnuto zmapování dluhové situace, hledání možností řešení dluhů a podpora v těchto řešeních a také pomoc s nalezením vhodnějšího bydlení. Paní XY souhlasila s nabídkou a následně jí byly doporučeny cesty, které vedou ke zmapování dluhové situace. Do další schůzky si již paní XY přinesla výpis soudních řízení vedených vůči její osobě, který získala na Městském soudě a výpis pokut z dopravního podniku. V soudním výpise se kromě pokut objevily také další dva nové dluhy – dluh za životní pojištění a dluh za zdravotní pojištění. Paní XY si vzpomněla, že nedodržela smlouvu o hrazení životního pojištění, z čehož jí zcela určitě vznikl dluh. Není si ale vědoma toho, že by porušila povinnost hradit zdravotní pojištění. Navíc sděluje, že je od ukončení studia prakticky nepřetržitě na mateřské a rodičovské dovolené. Sociální pracovnice pomohla klientce obvolat jednotlivé věřitele (věřitel = ten, komu je dluženo) a zjistit podrobnosti k aktuální výši dluhu a informace k hrazení. Paní XY si také zajde na zdravotní pojišťovnu objasnit, na základě čeho jí vznikl dluh. Během dalších konzultací se podařilo zjistit, že dluh na zdravotním pojištění vznikl neoznámením skutečnosti o rodičovské dovolené a pobírání rodičovského příspěvku. Pojišťovna dluh smaže, ale na paní XY však bude, aby uhradila náklady vymáhání, jelikož se dluh dostal do exekuce. Dále bylo zjištěno, že celková výše dluhů, včetně dluhů u dopravního podniku, se pohybuje kolem 100.000 Kč, což je oproti původnímu odhadu milionu korun velmi pozitivní. Paní XY se dále podařilo úspěšně domluvit s exekutorskými úřady a dopravním podnikem splátkové kalendáře a zastavit propad zbylých dluhů do exekučních řízení. S poradnou také postupně podala žádosti a

pronájem městského bytu u jednotlivých městských částí z důvodu nevyhovujícího bydlení. Ve spolupráci s poradnou došlo tedy ke zmapování dluhové situace, zvýšení finanční gramotnosti a stanovení strategie řešení dluhů. Paní XY také začala intenzivně spolupracovat na řešení své sociální situace v oblasti bydlení.

Modelový případ mi byl poslán z dlužní poradny, která se nachází v Brně. Z kazuistiky je patrné, že sociální pracovníci komplexně mapují situaci klientů a nezaměřují se jen a pouze na řešení vzniklé obtížné finanční situace. Sociální pracovník by měl být vybaven nejen znalostmi ale i empatií a uměním vést rozhovor. V časopise Sociální práce / Sociálna práca je stanoveny, jakými znalostmi by měl pracovník disponovat. Dluhová poradci jsou schopni pomoci klientům s analýzou dluhů. Musí se orientovat v problematice, jako jsou insolvenční zákon, exekuční řád, zákon o exekutorech a další. Dokážou tedy pomoci v právní situaci, v níž se jedinec nachází. Sestavují jak rodinné tak osobní rozpočty. V neposlední řadě musí umět pracovat s motivací klienta. (Bajer, 2009, s. 5)

6.2 Sociální práce z pohledu teorií a metod sociální práce

Nyní popíšu, jak lze pracovat s rodinou z pohledu teorií a metod sociální práce. Pokud hovoříme o teorii, jako vhodná se jeví systematická teorie, která se zaměřuje na rodiny, nepůsobí tedy jenom na jedince, ale komplexně na všechny členy rodiny.

Systemický přístup vznikl v 80. letech na základě systémového přístupu. Další výchozí teorie jsou kybernetika II. řádu a sociální konstruktivismus. Tento přístup je výhodný a hlavně efektivní, neboť zkoumá systémy, ve kterých se problém objevuje. Nejde jen o zkoumání pocitů, ale i o historii rodiny (či vztahů), dále potřeby jak ekonomické, tak potřeby spojené s bydlením a hygienou. Významným aspektem je hlas, reflexe či feedback každého zúčastněného v systému. Rodinná terapie získává různé popisy problémů od rodinných příslušníků, ale i od pozorovatelů. Pracovník se zajímá o to, co problém utváří. Zásadní je postoj pracovníka, který musí být neutrální. (Gjuričová, Kubička, 2009, s. 17–23) Aby v rodině došlo ke změně, je zapotřebí komunikace, což se považuje za prostředek, kterým lze zmenšit či odstranit problémy. Pomáhající v systemickém přístupu pomáhá změnit pohled na situaci. Prvotním krokem je dovést zúčastněné k posouzení situace. Pomáhající analyzuje hypotézy a předpoklady, které se vytvoří v průběhu rozhovoru. Dále vede zúčastněné a pracuje s představami a očekáváním ze strany klientů. (Holá, 2011, s. 27–28)

Kim-Berg (dle Matoušek, 2013, s. 202–2003) ve své knize popisuje práci s ohroženými či mnohoproblémovými rodinami, kde se zmiňuje o důležitosti kontaktu pomáhajícího. Matoušek uvádí, že nejlepší je práce s rodinou v jejím domácím, přirozeném prostředí. Pomáhající musí získat důvěru, bez níž by totiž další pokračování nebylo možné. Následně uvádí další krok, kterým je nastavení si cíle. Hned na počátku nemusí dojít ke sjednocení očekávání zúčastněných a pomáhajícího. Může také nastat situace, kdy si rodina nastaví více cílů, které se musí postupně vytrýdit a nastavit dle priorit. Většinou se začíná pracovat s prioritami, které mají existenční ráz. Jedná se o záležitosti v oblasti bydlení, práce, zajištění stravy, hospodaření s finančními prostředky či docházkou dítěte do školy. Pokud pomáhající v této chvíli dosáhne úspěchu, rodina pak získá větší odhodlání k další práci.

Dále Kim-Berg (dle Matoušek, 2013, s. 204–207) popisuje, že pracovník by si měl při práci s rodinou uvědomovat, že jeho působení by mělo směřovat tak, aby po ukončení celého procesu si rodina dokázala poradit sama. Pokud tedy jsou zajištěny všechny důležité počáteční úkony, může se intervence přesunout na více interpersonální kontext obtíží rodiny. Rodina v této chvíli může zasáhnout hlouběji do emočních projevů, které má pracovník rozpoznat, hledat v nich význam a následně konfrontovat členy rodiny. Převážně emoční projevy skrývají nějakou potřebu a právě to by pracovník měl následně vysvětlit. Velmi efektivní je u rozboru aktuálních vztahů a vizí rodiny využít rozhovoru s jedním členem rodiny, kdy zbytek zúčastněných jen poslouchá. Měl by nastat moment, kdy zúčastnění poprvé vyslechnou opravdové pocity daného člena rodiny. To však může fungovat jen za předpokladu, že pracovník již dříve vytvořil vhodné komunikační klima. Kromě takové pomoci může pracovník zastávat roli mediátora a zprostředkovávat informace a usměrňovat potřeby rodiny. Celý proces probíhá minimálně několik týdnů a může se protáhnout až na celý měsíc. Je však jasné, že pracovník musí projít výcvikem, který se specializuje na práci s rodinami.

Práce s rodinou není jednoduchá, proto pracovník potřebuje projít kurzy a výcvikem. Je to dáno tím, že při práci s rodinou se otevírají témata, která je nutné umět ošetřit. Předpokládám, že častým tématem mohou být různá prožitá traumata. Vzhledem k tomu je pomoc ze strany sociálního pracovníka prováděna formou poradenství. V jeho průběhu může sociální pracovník využívat různé formy dotazování, tedy takové pokládání otázek, které se nezaměřují jen na problém dluhů, ale i na mapování klientova problému jako celku. Pokud tento druh pomoci nestačí a obtížná finanční situace významně zasáhne do rodinného fungování, může se přizvat specialista, který začne pracovat s celou rodinou.

Empirická část

Ve své práci popisuji dopad zadlužení na fungování rodiny jako systému. Empirickou částí navážu na teoreticky vymezenou část bakalářské práce. Obsahem empirického segmentu je popis realizovaného výzkumného šetření zaměřeného na zjišťování dopadu obtížné finanční situace na osobní život zadluženého a dětí zadluženého rodiče.

U kvantitativního výzkumu popíšu nejprve výzkumný cíl a následně dílčí cíle. Dále uvedu hypotézy, které budu posléze vyhodnocovat. K hypotézám uvedu operacionalizaci. Rovněž popíšu metody výzkumu. V závěru práce provedu rozbor dat a uvedu, jaké výstupy výzkumné šetření přineslo.

7 Kvantitativní výzkum

Ve své bakalářské práci jsem provedla kvantitativní výzkum. Jako metodu kvantitativního výzkumu jsem použila dotazníkové šetření. Reichel (2009, s. 40) popisuje **kvantitativní výzkum** jako „*přístup, který předpokládá, že fenomény sociálního světa (různé jeho aspekty, objekty, procesy), které činí předmětem zkoumání, jsou svým způsobem měřitelné, či minimálně nějak tříditelné a co nejvíce formálně porovnatelné podobě*“.

Punch (2008, s. 15) popisuje, že u kvantitativního výzkumu je zapotřebí se dívat na svět, který je poskládán z různých proměnných, ty se dále zkoumají, respektive zkoumá se vztah mezi nimi.

8 Výzkumný cíl, dílčí cíle a hypotézy

Hlavním cílem výzkumného šetření je **porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny jako systému.**

Tento cíl jsem si rozdělila na další dva dílčí cíle:

Dílčí cíl 1: Zjistit, zdali obtížná finanční situace ovlivnila zadluženého v jeho osobním životě.

Dílčí cíl 2: Zjistit zdali obtížná finanční situace má negativní dopad na správné fungování dítěte/děti.

Výzkumným šetřením chci zjistit, jak obtížná finanční situace ovlivňuje zadluženého v jeho osobním životě, tedy v práci, manželském vztahu a v chování zadluženého, a jestli obtížná finanční situace má negativní dopad na dítě/děti, a to s cílem porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny.

Kvantitativní výzkum – hypotézy

Nyní si vymežím hypotézy, které se využívají v kvalitativním výzkumu. Hypotéza je domněnka či jinak výrok, který zkoumá vztahy mezi určitými jevy. Jedná se o takový výrok, který si formulujeme na základě určitých znalostí. Hypotézu lze vyvrátit, anebo ověřit. Výzkumník je tak díky ověřování hypotéz subjektivní, neboť závěry z empirické části nejsou závislé na jeho mínění. (Reichel, 2009, s. 59–60)

Dílčí cíl 1: Zjistit, zdali zadlužení ovlivnilo zadluženého v jeho osobním životě.

Hypotéza č. 1: Předpokládám, že zadlužení negativně ovlivňuje osobní život zadluženého.

Dílčí cíl 2: Zjistit zdali obtížná finanční situace má negativní dopad na funkčnost dítě/děti

Hypotéza č. 2: Předpokládám, že obtížná finanční situace má negativní dopad na funkčnost dítě/děti.

Tyto hypotézy navazují na mé již stanovené cíle. Nedílnou součástí ověření hypotéz je tzv. operacionalizace. Jak píše Reichel (2009, s. 51): „*Údajům, tj. vlastnostem (proměnným) objektů, se při kvantitativním zkoumání říká znaky. Proces převodu pojmů na zkoumatelné ukazatele (...) se nazývá operacionalizace.*” To znamená, že výzkumník po zvolení znaků

může pomocí operacionalizace jednak zjišťovat, měřit, tak také zacházet se znaky. (Reichel, 2009, s. 53)

K vybraným hypotézám uvedu operacionalizace, tedy takový úkon, ve kterém poznám, že se má hypotéza potvrdí.

H 1: Obtížná finanční situace negativně ovlivňuje osobní život zadluženého.

Operacionalizace: Hypotéza bude potvrzena, pokud se u otázky č. 5 vyskytne velký počet, tedy nadpoloviční počet odpovědí „ano“. U č. 8 se vyskytne největší počet odpovědí „ne“. Dále u otázky č. 9 respondenti zakroužkují nejčastěji odpovědi „velmi často“ anebo „často“. Otázka č. 10 potvrdí hypotézu, pokud respondenti zakroužkují všechny odpovědi. U otázky č. 11 pokud bude zaznamenáno nejvíce odpovědí „ano“.

H 2: Obtížná finanční situace má negativní dopad na funkčnost dítěte/děti.

Operacionalizace: Hypotéza by se potvrdila, pokud by se u 12. otázky objevilo nejvíce odpovědí „ano“ popřípadě „něco tušilo/ly“. U otázky č. 13 by se zaznamenaly všechny odpovědi jako „nedostatek peněz na školní pomůcky a na obědy“, „neschopnost platit výlety a školní akce“, „neschopnost platit dítěti ošacení“, „jiné“. Otázka č. 14 by potvrdila hypotézu, pokud respondenti odpoví „ano“ a popíší situaci. Potvrzení mé hypotézy by upevnilo i co nejvíce odpovědí „ano“ na otázku č. 15.

9 Metodologie výzkumu

V rámci bakalářské práce jsem realizovala kvantitativní výzkumné šetření metodou strukturovaného dotazníku, které jsme zvolila vzhledem k tomu, abych mohla testovat hypotézy o sociální skupině, kterou zde jsou zadlužené rodiny s dětmi.

9.1 Výběr zkoumaných objektů – výzkumný vzorek

Pokud chce výzkumník něco zkoumat, musí přejít k výběru objektů. V literatuře se uvádí dva pojmy, a to základní a výběrový soubor. Ve své práci použiji základní soubor, neboť objekty můžeme vymežit, podchytit a identifikovat. (Reichel, 2009, s. 75–76) Pro účely mé práce je výzkumným vzorkem jakákoliv zadlužená rodina s dětmi, a to bez omezení počtem dětí či příjmovou skupinou, etnicitou, náboženstvím a jinými ukazateli. Na dotazníky odpovědělo 60 klientů z různých dlužních poraden.

S rozesláním dotazníků mi pomohli sociální pracovníci z dlužních poraden z Brna, Olomouce, Ústí nad Labem a Frýdku-Místku. Z důvodu zachování anonymity nemohu uvést přesné názvy organizací. Jednalo se však o dlužní poradny. Dotazníky se mi vždy vrátily ve stejném počtu. Návratnost je tedy 100 %.

9.2 Metoda získávání dat

Ze strany dlužní poradny mi bylo navrženo využití strukturovaného dotazníku, který zachová anonymitu klientů. Data, z mých dílčích cílů jsou velmi citlivá a proto je nutné zachovat největší míru anonymity. Bártlová a Hnilicová (2000,s.31) popisují anonymitu jako důvěrný zacházení s informacemi tak, aby byly využity pouze pro hromadné zpracování anebo jako záruka toho, že respondenta nebude schopné identifikovat na základě jim sdělených informací

Mým výzkumným nástrojem je technika dotazníkového šetření. Empirická data jsem získala pomocí poštovního dotazování dotazníkem na papíře. Výhodou je rychlé a početné oslovení dotazovaných. Dotazník se doručí poštou a následně vyplněný se doručí zpět. Popsaný způsob sběru dat je vhodný neboť tazatel nemá vliv na vyplňování otázek. Je vhodný při zkoumání citlivých témat, jelikož se vyznačuje větší anonymitou. (Hendl,Remr, 2017,s.148)

Dotazník může obsahovat jak otevřené, uzavřené tak polouzavřené otázky. Uzavřené otázky se vyznačují pevnou strukturou, kdy respondent vybírá z možných variant odpovědí,

tak aby zvolená odpověď se blížila co nejvíce jeho názoru. Otevřené otázky jsou výhodné v tom, že se respondent může volně vyjádřit. Není omezen výčtem odpovědí. Polozavřené otázky se vyznačují tím, že otázka je doplněná o variantu „jiná odpověď“ a respondent má možnost uvést svojí vlastní odpověď. (Bártlová,Hnilicová,200,s.32-33) V realizovaném dotazníku se vyskytují otázky otevřené a uzavřené.

9.3 Zpracování dat

Dotazník se skládá z 16 otázek, z toho 14 je uzavřených a 2 otázky jsou otevřené. Uzavřené otázky jsem statisticky vyhodnotila a data jsem zpracovala do grafů. Z otevřených otázek jsem nejprve vypsala všechny odpovědi a následně zakódovala do kategorií. Zpracované odpovědi jsem zapsala do tabulek. Data z otevřených otázek jsem uvedla jak v reálné, tak absolutní hodnotě.

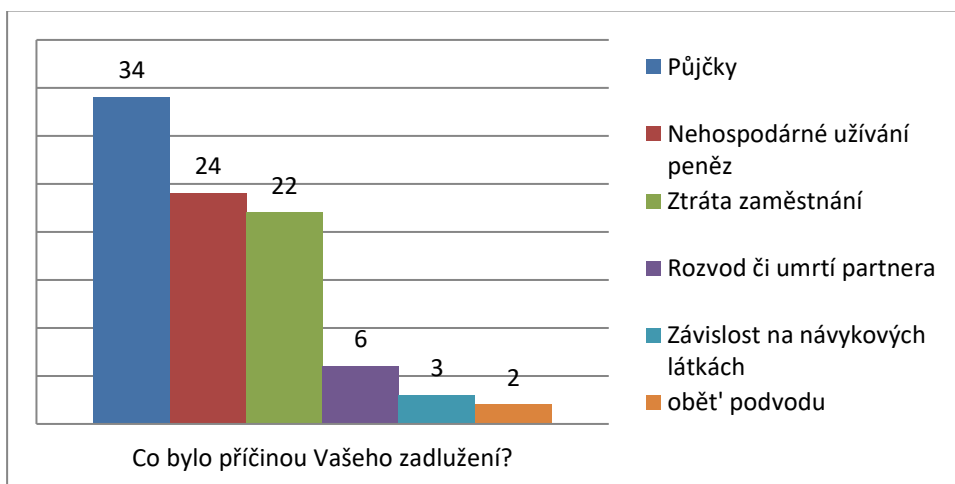
10 Analýza dat

Do kvantitativního výzkumu se zapojilo 60 respondentů z Olomouce, Brna, Ústí nad Labem a Frýdku-Místku. Rozeslané dotazníky se vrátily vyplněné v plném počtu.

Dotazník má 16 otázek, z čehož 2 otevřené otázky jsou určeny pro výstižnější popis respondentů. Jelikož cílovou skupinu lze velmi obtížně oslovit, respondenti odpovídali spíše na uzavřené otázky než na otevřené.

Jako první bych chtěla uvést důvody, proč se respondenti zadlužili, jelikož v teoretické části jsem popisovala, co může být příčinou toho, že se člověk zadluží. Uvedla jsem, že zadlužení není vždy zcela vinou zadluženého a v situaci hraje roli mnoho faktorů, které mohou člověka dovést do dlužní situace. Tento fakt bych chtěla jenom popsat jako zajímavost, jelikož tato otázka není součástí mých stanovených hypotéz. Na otázku odpovědělo všech 60 respondentů. Data uvedená v grafu jsem uvedla v reálné hodnotě, jelikož odpovědi jsem vyhodnocovala dle četnosti. Respondenti mohli zvolit více možných odpovědí.

Graf 2: Příčina zadlužení

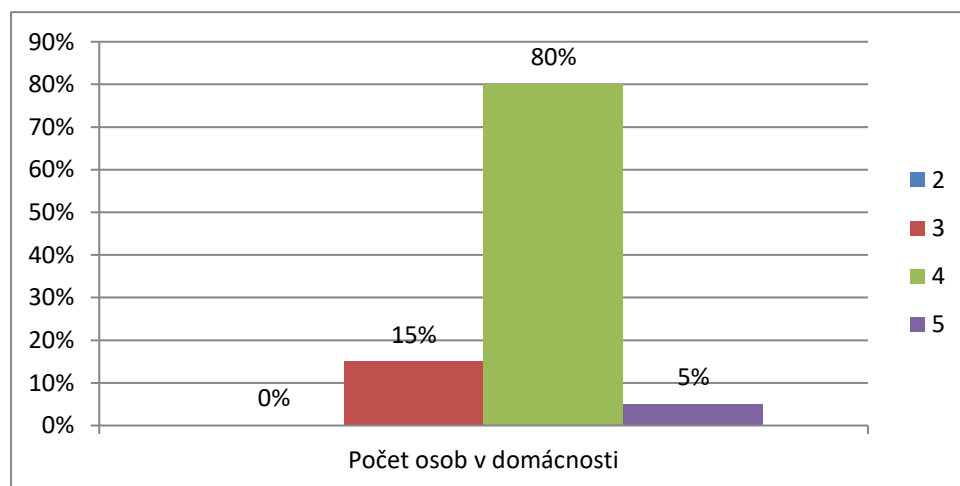

Jak lze vidět z grafu, nejčastější příčinou zadlužení respondentů jsou „*půjčky*“, které se postupně akumulovaly. Ty následně vzrostly do takového rozměru, že se člověk v podstatě dostal do dluhové spirály. Druhou nejčastější příčinou bylo „*nehospodárné užívání peněz*“, tuto odpověď zvolilo až 24 respondentů. Zde si lze představit nerozvážené hospodaření rodin s penězi. Takové počínání můžeme nazvat jako finanční negramotnost. *Ztrátu zaměstnání* zvolilo 22 respondentů. Je zřejmé, že se ztrátou zaměstnání dochází k mnoha patologickým jevům, nelze se tedy divit, že právě ztráta zaměstnání či příjmů byly příčinou zadlužení. Na čtvrtém místě je odpověď „*rozvod či úmrtí manžela/manželky*“. Jak je z grafu vidět, předposlední místo zaujala odpověď „*závislost na návykových látkách*“ a jako poslední je odpověď „*oběť podvodu*“.

Obecně tedy z grafu vyplývá, že **příčinami zadlužení jsou hlavně půjčky a nehospodárné využívání peněz**. To vede k závěru, že **vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti je opravdu nutné**. Lidé neumějí rozvázně nakládat s penězi, což se děje zejména v případech, kdy člověk nedokáže snížit svůj životní standard a půjčkami řeší vše, co není schopen aktuálně vyřešit vlastními prostředky.

Z výzkumu vyplynulo, že **průměrný počet osob v domácnosti byl 4**. Znamená to tedy, že zadlužení respondenti měli v průměru 2 děti. Otázkou jsem mapovala, zdali zadlužení měli děti či nikoliv, neboť výzkum se zaměřuje na rodiny s dětmi. Pokud by vyšlo z výzkumu, že v domácnosti je počet osob jenom 2, výzkum by nebyl validní a nemohla bych učinit kvalitní závěry.

Graf 3: Počet osob v domácnosti

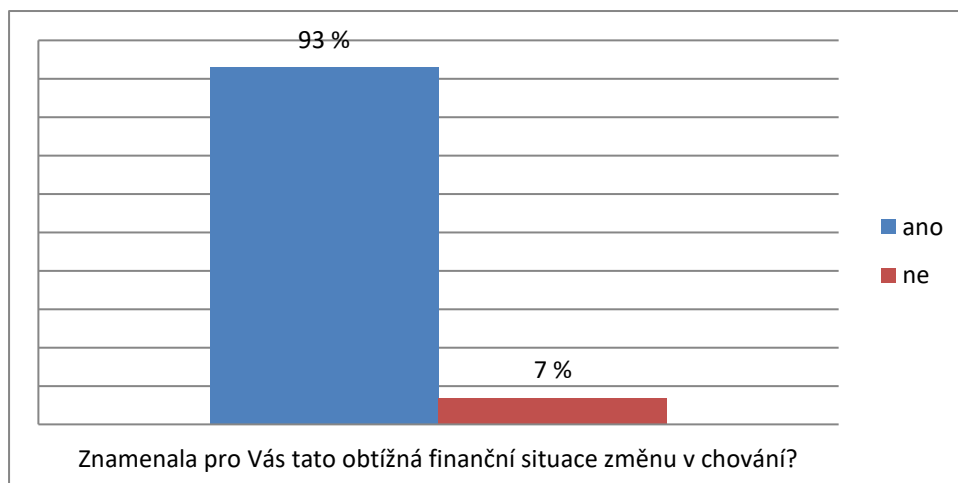

10.1 Analýza dílčích cílů – Cíl 1.

Dílčím cílem číslo 1. se pokouším *zmapovat, zdali obtížná finanční situace ovlivnila zadluženého v jeho osobním životě*. Moje hypotéza předpokládá, že obtížná finanční situace skutečně může ovlivnit zadluženého. Mapovala jsem hlavně funkčnost v oblasti vztahů mezi manželi dále změnu chování zadluženého a pracovní sféru.

Otázka číslo 5. „*Znamenala pro Vás tato obtížná finanční situace změnu v chování? (...)*” měla jen dvě odpovědi, a to buď „*ano*“, nebo „*ne*“. Z výsledků lze vidět, že pouze u čtyř respondentů nedošlo ke změně chování.

Graf 4: Zaznamenaná změna chování u zadlužené osoby

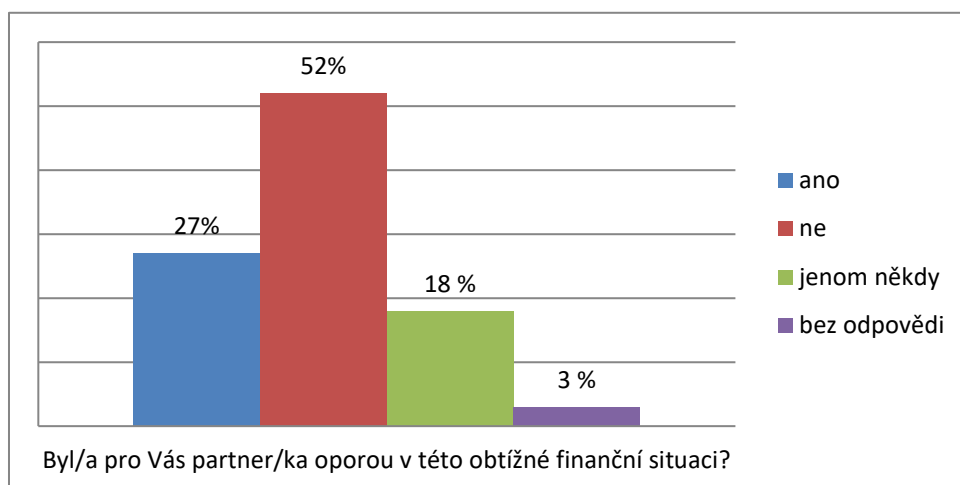

Z této skutečnosti vyplývá, že **obtížná finanční situace ovlivňuje** na samém počátku psychiku člověka a je pochopitelné, že nelze v takové situaci řešit jenom a pouze finanční stránku zadlužené osoby.

Další otázka č. 8 mapovala, *zdali manžel/ka byl/a oporou v průběhu obtížné situace*. Na tuto otázku navážu otevřenou otázkou, kde respondenti udávali, jak se s obtížnou situací vyrovnával/a manžel/manželka.

Graf 5: Opora manžela/ky v obtížné situaci

Z grafu vyplývá, že **partneři si nebyli oporou**, jelikož 52 % respondentů zvolilo odpověď „ne. Pouze 27% respondentů zvolilo, že manžel/ka byl/a oporou. Třetí nejčastější zvolená odpověď byla „jenom někdy”, což znamená, že pouze v určitých situacích byl manžel/ka schopen/na podpory v obtížné finanční situaci. K otázce se nevyjádřily 3%.

Na otevřenou otázku č. 7 „Můžete *stručně popsat, jak se s touto obtížnou finanční situací vyrovnával/a manžel /manželka?*“ **odpovědělo celkově 41 respondentů a zbylých 19 respondentů se k této otázce nevyjádřilo.** Výroky jsem nejprve vypsala do programu microsoft word a následně jsem data kategorizovala dle nejčastějšího výskytu slov. Výstupy jsem vypsala do tabulky. V oblasti reálné hodnoty jsem zaznamenala skutečný počet odpovědí a v absolutní hodnotě jsem uvedla procentuální zastoupení reálné hodnoty.

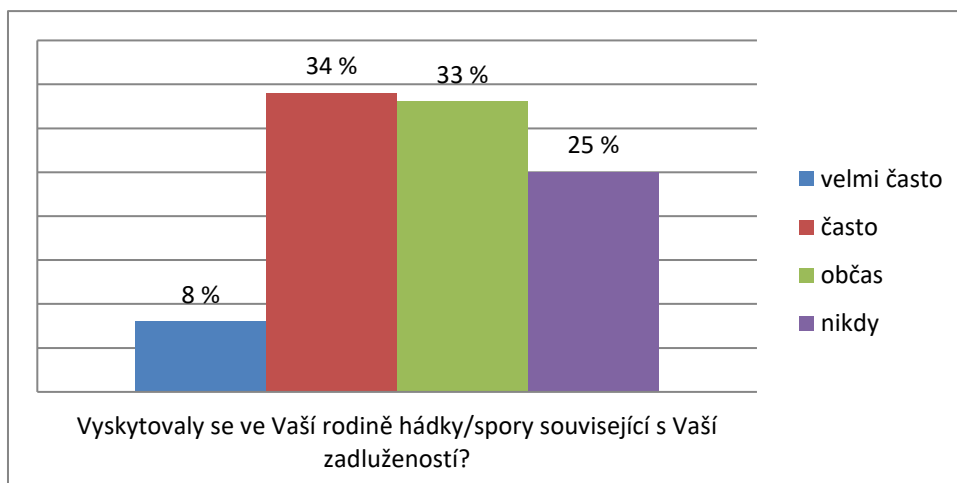
Tabulka 1: Vyrovňávání se manžela/manželky se situací

	Reálná hodnota	Absolutní hodnota
Byl/a naštvaný/á, obviňoval/a mě	15	25 %
Manžel/ka mě podpořil/a	12	20 %
Neřekl/a jsem, že mám dluhy	7	12 %
Nepodpořil/a mě, nechal/a to na mně	5	8 %
Rozešel/a se se mnou	2	3 %

V tabulce lze vidět, že **reakce nebyly pozitivní**. Nejčastější odpovědí bylo, že manžel/ka byl/a naštvaný/á. Po analýze můžu konstatovat, že partneři/ manželé se vyrovnávali hůře se situací manžela/ky. Tento poznatek může být signifikantní při práci s rodinou, která je v obtížné finanční situaci. Lze vidět, že této problematice (manželské vztahy) se musí věnovat zvýšená pozornost.

Předpokládala jsem, že obtížná situace může vyvolávat časté hádky, které mohou vyústit v případné opuštění rodiny manželem/kou. Na tuto problematiku jsem formulovala otázku č. 9 „*Vyskytovaly se ve Vaší rodině hádky/spory související s Vaší zadlužeností?*“ Odpověď „*velmi často*“ byla definována několikrát do týdne, možnost „*často*“ znamenalo jednou do týdne a „*občas*“ několikrát do měsíce.

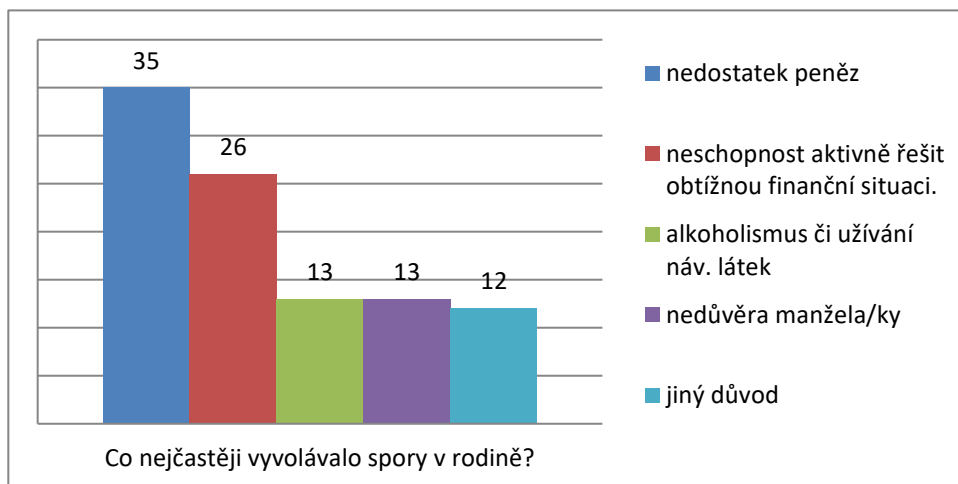
Graf 6: Četnost výskytu sporů v rodině

Téměř stejný počet respondentů zvolil možnost odpovědi „často“, a to 34 %. Pouze o 1 % méně zaznamenala odpověď „občas“. Další nejčastěji volená odpověď je „nikdy“ a poslední je „velmi často“. **Z grafu tedy vyplývá, že zadlužení způsobuje časté a občasná spory v rodině.**

Respondenti, kteří označili v otázce č. 9 jakoukoliv odpověď kromě odpovědi „nikdy“, měli možnost uvést u otázky č. 10 *příčinu svých sporů*. V grafu jsem data znázornila dle četnosti odpovědí, jelikož respondenti měli možnost volby z více možných odpovědí. Pro lepší vyhodnocení dat jsem ponechala čísla v reálné hodnotě.

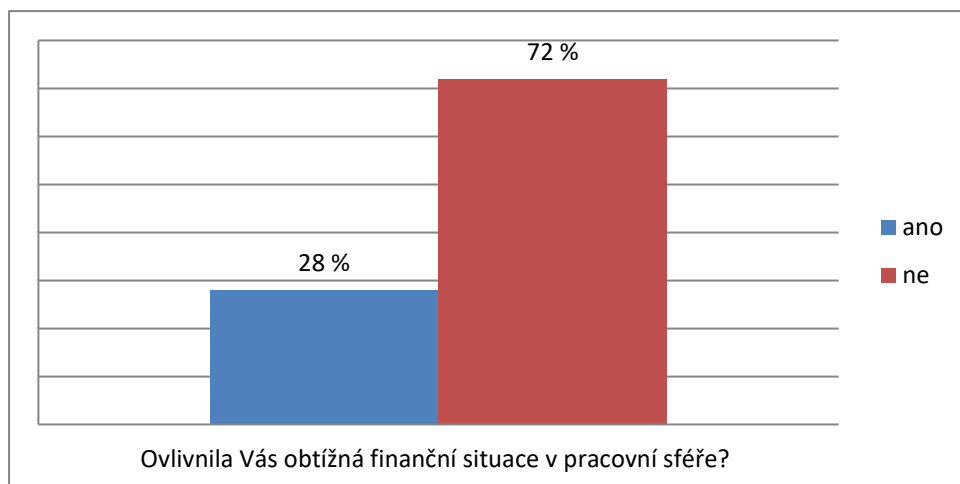
Graf 7: Příčiny sporů v rodině

V grafu můžeme vidět, že nejčastější vybranou odpovědí je „*nedostatek peněz*“ a „*neschopnost aktivně řešit obtížnou finanční situaci*“. Jako druhá nejfrekventovanější odpověď byla „*neschopnost aktivně řešit finanční situaci*“. Stejný počet odpovědí zaznamenala i „*nedůvěra manžela/manželky*“ a „*alkoholismus či užívání návykových látek*“. Nejméně volená odpověď byla „*jiný důvod*“. Z grafu můžeme vyvodit, že nejčastější volené důvody jsou spolu úzce propojené. Lze **předpokládat, že osoba, která se dostane do dluhové tísně, nebude mít finance a nebude ani vědět, jak může situaci řešit.** Právě to mohou být klíčové podněty pro vyvolání sporů.

Jelikož výše uvedené otázky se zaměřovaly hlavně na oblast rodiny, a to konkrétně na vztahy, nyní uvedu výsledky odpovědi na otázku č. 11, která se *zaměřuje na pracovní oblast*.

Graf 8: Ovlivnění obtížnou finanční situací v pracovní sféře

Z grafu lze vyčíst, že dopady obtížné finanční situace **se nijak neprojevily v pracovní oblasti** u 72 % respondentů. Ti neukončili pracovní poměr a ani nezaznamenali změnu v pracovním nasazení. Pouze u 28 % respondentů nastala některá z uvedených situací.

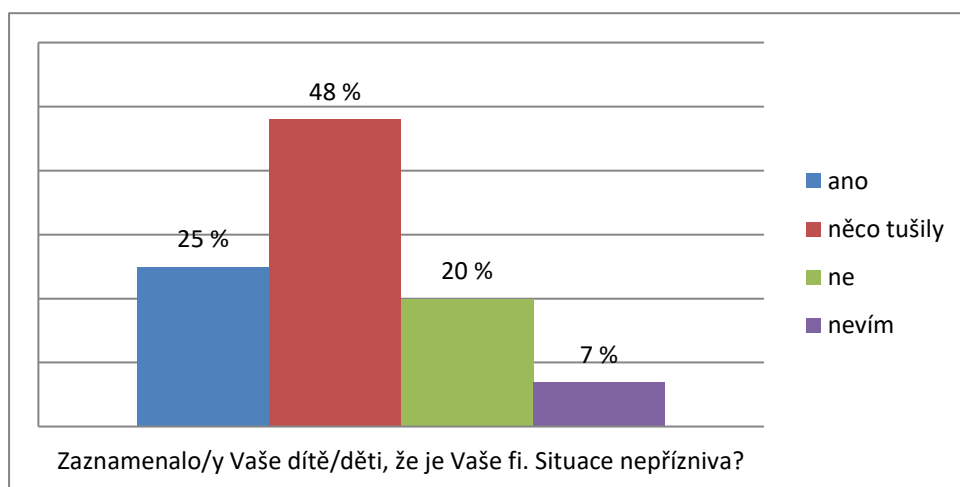
10.2 Analýza dílčích cílů – cíl 2.

Dílčím cílem číslo 2 je: „Zjistit, zdali obtížná finanční situace měla negativní dopad na funkčnost dítěte/děti“. Moje hypotéza předpokládá, že obtížná finanční situace má negativní dopad na dítě. Otázky v dotazníku se zaměřovaly na dopad v materiální rovině, funkčnosti dítěte ve škole a na chování dítěte.

Následující graf a výsledky z něho vyplývající se týkají toho, jak celou situaci vnímaly děti. Chtěla jsem se hlavně dozvědět, jestli obtížnou finanční situaci děti zaznamenaly a zda se na nich nedostatek financí projevil.

První graf ukazuje vyhodnocení otázky č. 12, která mapuje, *zda dítě zaznamenalo, zadluženost rodičů/rodiče*.

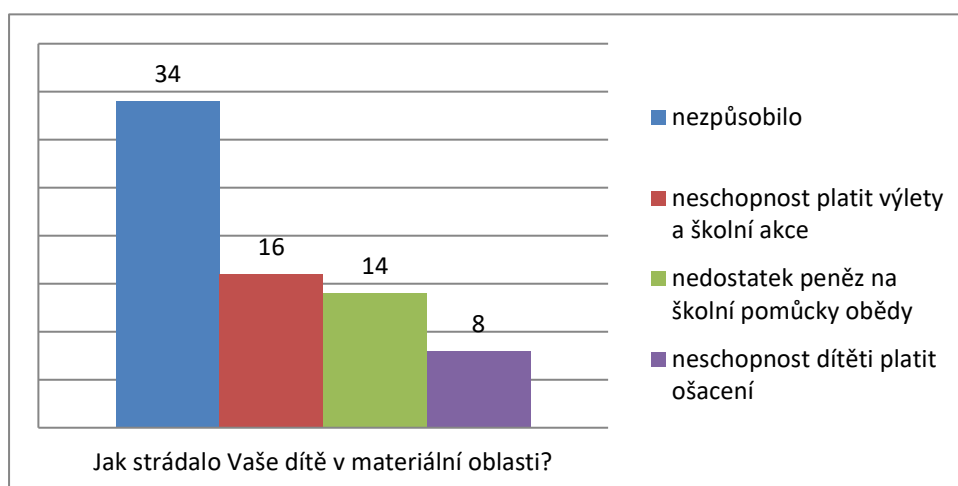
Graf 9: Povšimnutí dítěte, že je situace nepříznivá

Graf znázorňuje, že u 48 % respondentů **děti tušily, že je rodič v obtížné situaci**. Nejvíce odpovědí získalo „*něco tušily*“, dále 25 % odpověď „*ano*“.

Následné grafy ukazují výsledky zjištěné z otázky č. 13, která se zaměřila na strádání dítěte po materiální stránce. Uvedená data jsem vyhodnotila dle četnosti odpovědí, jelikož respondenti mohli zvolit více odpovědí. Otázka číslo 15 mapovala *zhoršení prospěchu dítěte ve škole*.

Graf 10: Strádání dítěte v materiální rovině

Na otázku „jak *strádalo Vaše dítě v materiální oblasti?*“ mohli dotazovaní zakroužkovat více odpovědí. Z dotazníku vyšlo, že **zadlužení nezpůsobilo dětem strádání v materiální rovině**. V druhém grafu data jasně ukazují na to, že dítěti/dětem se **nezhoršil prospěch ve škole**.

Nyní popíšu výsledky, které jsem zjistila na základě položení otázky č. 14, která byla zaměřená na změnu chování dítěte. Tuto otázku jsem nechala otevřenou, aby respondenti měli možnost vyjádřit se svými slovy. Odpovědi jsem vypsala a následně kategorizovala. Pro přehlednost jsem data uvedla do tabulky.

Otázka konkrétně zní: „*Změnilo se v souvislosti s obtížnou finanční situací Vaší rodiny chování dítěte, pokud ano, popište jak?*“ Tuto otázku vyplnilo pouze 28 respondentů. Data získaná z dotazníků jsem si nejprve vypsala a poté kategorizovala. Následně jsem vše uvedla do tabulky.

Tabulka 2: Změna chování dítěte

	Reálná hodnota	Absolutní hodnota
Stud za finanční situaci	13	46 %
Podráždění, zlobení	6	21 %
Nervozita dítěte/děti	4	14 %
Pocit smutku, plačtivost	3	11 %
Šetření a pomoc rodičům	2	7 %

Možnost odpovědět na otázku využilo pouze 48 % respondentů, tedy 52 % tázaných neodpovědělo. Z dat lze jasně vyvodit, že se děti styděly za situaci v rodině. Dále z analýzy vyplývá, že až 21 % dětí začalo více zlobit či bylo podrážděných. 11 % respondentů uvedlo, že jejich děti byly plačtivé a smutné. Pouze 7 % poukazuje na to, že se děti přizpůsobily situaci v rodině a začaly šetřit, tedy převzaly též díl odpovědnosti. Z dat tedy vyplývá, že **finanční situace rodičů měla vliv na chování dítěte.**

11 Shrnutí výsledků

V této kapitole popíši, jaké poznatky jsem zjistila z kvantitativního výzkumu.

11.1 Prezentace výsledků – dílčí cíl 1

Po důkladném vyhodnocení všech výstupů, které jsem získala v dotazníkovém šetření, mohu jasně konstatovat, že má hypotéza 1: *Obtížná finanční situace negativně ovlivnila osobní život zadluženého*, se **potvrdila**. Má hypotéza byla vyvrácena v jedné otázce **a ve čtyřech uzavřených a jedné otevřené se potvrdila**. Z výzkumu tedy vyplývá, že **zadlužení má dopad na rodinné fungování**.

Shoda výsledků s mými předpoklady u otázek:

- č. 5 „Znamenala pro Vás tato obtížná finanční situace změnu v chování?“
- č. 8 „Byl/a pro Vás manžel/ka oporou v této obtížné situaci?“
- č. 9 „Vyskytovaly se ve Vaší rodině hádky/spory související s Vaší zadlužeností?“
- Č. 10 „Co nejčastěji vyvolávalo spory v rodině?“
- Z odpovědi na otevřenou otázku č. 7, která se ptala na to, jak se manžel či manželka vyrovnávali se situací, se ukázalo, že **obtížnou finanční situaci nesli velmi těžce**.

Neshoda výsledků u otázek:

- č. 11 „Ovlivnila Vás obtížná finanční situace v pracovní sféře?“

11.2 Prezentace výsledků – dílčí cíl 2

Z mapovaného cíle č. 2 jsem zjistila, že má hypotéza 2 „*Obtížná finanční situace má negativní dopad na funkčnost dítěte/děti*“ **nebyla potvrzena ani vyvrácena**. U dvou otázek se shodují s hypotézou a u zbylých dvou se neshodují.

Shoda výsledku u otázky:

- č. 12 „Zaznamenalo/y Vaše dítě/děti, že je Vaše finanční situace nepříznivá?“
- Odpovědi na otevřenou otázku č. 14 vypověděly, že **finanční situace měla vliv na děti**, neboť se za ni styděly, dále více zlobily a byly celkově více podrážděné a plačtivé.

Neshoda výsledků u otázky:

- č. 13 *„Způsobila Vaše finanční situace strádání Vašeho dítěte v materiální oblasti?“*
- č. 15 *„Zhoršil se prospěch dítěte ve škole?“*

Diskuze

Cílem této práce bylo porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny jako systému. Výzkumným vzorkem byly rodiny s dětmi v obtížné finanční situaci. K získání dat a analýze jsem použila kvantitativní výzkum. Data jsem sbírala pomocí strukturovaného dotazníku, který obsahoval uzavřené a otevřené otázky.

Výsledky z analýzy prvního dílčího cíle poukázaly na to, že **zadlužení má dopad** na osobní život zadluženého. Výzkum potvrdil, že obtížná finanční situace ovlivňuje zadluženého v jeho osobním životě a to hlavně v oblasti chování a oblasti vztahů. V souvislosti se změnou chování respondenti uvedli, že byli více ve stresu, smutní či podráždění. Tato skutečnost může mít souvislost s dalším zmapovaným výstupem, který uvedl, že manželé si nebyli oporou a tak byli odkázaní sami na sebe. Z analýzy 1. dílčího cíle se potvrdilo i to, že manželé se velmi těžce vyrovnávali se zadlužením manžela/manželky. Data jasně naznačují, že se vyskytovaly časté konflikty v jejich vztahu, jejichž nejčastější příčinou byl nedostatek peněz a neschopnost manžela/manželky situaci řešit. Z teoretické části víme, že právě krizová situace může vyvolat obranné mechanismy jako například popření. Takové počínání zadluženého může vést ke konfliktům a obviňování ze strany manžela/manželky. Zajímavé je, že obtížná finanční situace se nijak neprojevila v pracovní oblasti zadlužených. Tento poznatek by mohl být zajímavým podnětem k dalšímu výzkumu mapující zadluženého člověka fungujícího v pracovní oblasti.

Z analýzy druhého dílčího cíle jsem zjistila, že **obtížná finanční situace rodiče/ů měla vliv v oblasti chování a v tom, že si děti všimly změny finanční situace**. Respondenti uvedli, že se děti styděly za situaci rodičů a byly více podrážděné, smutné či nervózní. Jen 7% dětí se snažilo rodičům pomoci. Pozitivním výstupem bakalářské práce je zjištění, že děti nestrádaly v materiální rovině. Rodiče jsou tedy schopni i přes obtížnou finanční situaci zajistit dětem vhodné ošacení, školní pomůcky, platit školní výlet a další. Zajímavým poznatek z výzkumu je, že dětem se nezhoršil prospěch ve škole, ačkoliv výzkum ukázal, že situace s nestabilním prostředím v rodině, tedy hlavně s rodiči, kteří jak jsem výše psala nebyli schopni si navzájem pomoci a v průběhu situace vznikaly časté hádky.

Nyní bych chtěla popsat mé poznatky a vjemy z realizace výzkumu. Vyzdvihnout pozitivní stránky i ty negativní. Během realizace výzkumu bylo velmi obtížné sloučit typ výzkumu, metody sběru dat s možnostmi, které mi byly nabídnuty ze stran dlužních poraden. Největší úskalí je nedostupnost cílové skupiny, na kterou byl výzkum zaměřen. Hned v úvodu komunikace s dlužními poradnami se jevilo, že výzkum nebude možné realizovat, neboť je velmi těžké oslovit zadlužené (úplné) rodiny a k tomu s dětmi. Díky spolupráci a komunikaci se však výzkum podařil. Obtížné byla i potřebný čas k sesbírání dat a vyhodnocení. V této situaci se mi jevil vhodnější kvalitativní přístup a konkrétně sběr dat pomocí případových studií. To však nebylo možné zrealizovat vzhledem k absolutní toleranci zachování anonymity dotazovaných. Na tento problém navazuje i další úskalí a to hlavně v tvoření otázek, neboť mým cílem bylo shromáždit co nejvíce názorů a postojů od respondentů. Proto jsem vytvořila jak otevřené otázky tak uzavřené. Dotazníkem jsem však dala prostor respondentům k individuálnímu vyjádření se bez možného ovlivnění mou přítomností. Velkým pozitivem se mi jeví schopnost dotazníku zasláného poštou získat hromadně mnoho dat. Negativem může být nízká návratnost, avšak to nebyl případ mé bakalářské práce neboť se vrátilo 100% dotazníků.

Zajímavé by bylo zanalyzovat data kvalitativním způsobem, avšak cíle by musely být více konkrétní a zúžené. V mém výzkumu jsem se zaměřila na více aspektů. Závěrem bych chtěla upřesnit, že mé hypotézy vznikl na základě již vzniklého výzkumu z USA, který proběhl v roce 2016.

Závěr

Cílem této práce bylo porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny jako systému. Výzkumným vzorkem byly rodiny s dětmi v obtížné finanční situaci. K získání dat a analýze jsem použila kvantitativní výzkum. Výstupem z výzkumu je poznatek, že respondenti se dostali do zadlužení hlavně kvůli půjčkám a nevhodnému užívání peněz. Jeví se tedy závěr, že člověk se dostane do zadlužení pouze vlastním přičiněním. Abych ale mohla stanovit takový závěr, musela bych provést analýzu příčin půjček, které nejčastěji respondenti uvedli. Dalším výstupem je, že zadlužení má větší dopad na zadluženého než na dítě. Je tomu tak neboť výstupem bylo, že zadlužený se potýkal s disharmonií v manželském vztahu dále v jeho samotném chování. Obtížná finanční situace rodiče/ů ovlivnila dítě pouze v tom, že se změnilo chování dítěte/děti. Téma zadlužení rodin se mi jeví jako velmi aktuální a proto je potřeba do budoucna počítat s možným nárůstem tohoto patologického jevu.

Má bakalářská práce by mohla primárně sloužit jako zpětná vazba pro sociální pracovníky, kteří pracují nebo se zabývají touto cílovou skupinou. Jelikož cílem práce bylo porozumět dopadu zadlužení na sociální fungování rodiny, výzkumná část tedy ukazuje jak pozitivní, tak i problematické oblasti. Je jasné, že vždy bude potřeba zlepšovat určité nedostatky v sociální práci se zadluženými rodinami, ale odvedená sociální práce má zatím optimistickou stopu zanechaných úspěchů.

12 Seznam literatury

BAJER, P. 2009. Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. *Sociální práce/Sociálna práca*. č. 2, s. 5–6.

BÁRTLOVÁ, S., HNILICOVÁ, H., 2000. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. ISBN 80-7013-311-2

BASLOVÁ, M., GAŠPAREC, J., HOLLEROVÁ, L., HŮLE, D., KERNOVÁ, M., KOLLEROVÁ E., ROUTOVÁ, L. 2010. *Člověk v tísní: Metodika finančního poradenství* [online]., [cit.2018-03-20]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/328/file/1411741006-110311-fp.pdf>

BAŠTECKÁ, B., ed. 2009. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-470-0.

GJURIČOVÁ, Š a KUBIČKA, J., 2009. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2390-7.

HENDL, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9

HENDL, J. a REMR, J. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1

HOLÁ, L. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3134-6

KOPECKÁ, I. 2015. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnosti*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-3877-2

MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, O. a kol. 2013. Metody a řízení sociální práce. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, O. KŘIŠŤAN, A., ed. 2013. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7

PINTER, I., AYRE, D., EMMOTT, E. 2016. The Damage of Debt: The impact of money worries on children's mental health and well-being [online]., 26-28 [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <https://www.childrenssociety.org.uk/sites/default/files/the-damage-of-debt-2016.pdf>

POTŮČEK, M. 2011. Cesty z krize. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-057-5.

PUNCH, K. 2008. Úspěšný návrh výzkumu. Přeložil Jan HENDL. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-468-7.

REICHEL J., 2008. Kapitoly systematické sociologie. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-2594-9.

REICHEL, J. 2004. Kapitoly systematické sociologie. Praha: Eurolex Bohemia, Andragogika. ISBN 8086432807.

REICHEL, J. 2009. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3006-6.

SCHAVEL, M., DREXLEROVÁ, B., LEKÁROVÁ, L. 2009. Zadlženost' a psycho-sociálna pomoc rodinám so sociálno-ekonomickými problémami. *Sociální práce/Sociálna práca*. č. 2, s. 69–72.

Internetové zdroje

ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN. [online]. ©2010 [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/>

DUBSKÁ, D. 2010. České domácnosti dluží bilion In: ČSÚ: Český statistický úřad [online]. 3. 12. 2010 [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/ceske-domacnosti-dluzi-bilion-2009-n7dnrbgk2s>

Investopedia. How people fall into a debt spiral. *investopedia.com* [online]. ©2017 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/articles/pf/12/the-debt-spiral.asp>

Kurzycz [online]. ©2000-2018 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/celkove-zadluzeni-domacnosti-v-mil-kc/na-spotrebu/>

BRACEY, C. *How debt affects children* [online]. 6.2.2017 [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <https://www.moneyadviceservice.org.uk/blog/how-debt-affects-children>

Seznam grafů

Graf 1: Celkové zadlužení domácností	17
Graf 2: Příčina zadlužení.....	30
Graf 3: Počet osob v domácnosti	31
Graf 4: Zaznamenaná změna chování u zadlužené osoby	32
Graf 5: Opora manžela/ky v obtížné situaci.....	33
Graf 6: Četnost výskytu sporů v rodině	34
Graf 7: Příčiny sporů v rodině.....	35
Graf 8: Ovlivnění obtížnou finanční situací v pracovní sféře	36
Graf 9: Povšimnutí dítěte, že je situace nepříznivá.....	37
Graf 10: Strádání dítěte v materiální rovině.....	38
Graf 11: Zhoršení prospěchu dítěte ve škole.....	38

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vyrovnávání se manžela/manželky se situací.....	34
Tabulka 2: Změna chování dítěte	38

13 Přílohy

1. Dotazník

Sociální pomoc lidem v nepříznivé životní situaci

Dobrý den, prosím o vyplnění následujícího dotazníku. Jsem studentka CMTF UP v Olomouci a zpracovávám bakalářskou práci, jejímž tématem je sociální pomoc rodinám s dětmi v obtížné životní situaci související se zadlužením. Dotazník je anonymní a bude sloužit jen pro účely bakalářské práce. V dotazníku můžete zvolit více odpovědí.

Děkuji za Váš čas.

1. **Jste**

- muž
- žena

2. **Počet osob ve Vaší domácnosti**

- 1–2
- 3
- 4
- 5 a více

3. **Ocitl/a jste se v takové finanční situaci, že jste ji pokládal/a za obtížně řešitelnou, až neřešitelnou?**

- ano
- ne

4. **Věděl o Vaší stávající finanční situaci ještě někdo (např.: příbuzní, kamarád...)?**

- ano
- ne

5. **Znamenala pro Vás tato obtížná finanční situace změnu chování? (byl/a jste např. smutný/á, podrážděný/á, ve stresu....)**

- Ano
- ne

6. Ovlivnila Vaše obtížná finanční situace někoho kromě Vás?

- ovlivnila jenom mne
- ovlivnila jenom nejbližší rodinu (manžela/ku, děti, prarodiče)
- ovlivnila nejbližší rodinu i širší okruh lidí (tety, strýce)

7. Můžete stručně popsat, jak se s touto obtížnou situací vyrovnával/a manžel/ka?

8. Byl/a pro Vás manžel/ka oporou v této obtížné situaci?

- Ano
- Ne
- Jenom někdy

9. Vyskytovaly se ve Vaší rodině hádky/spory související s Vaší zadlužeností?

- velmi často (např.: několikrát do týdne)
- často (např.: jednou do týdne)
- občas (např.: několikrát do měsíce)
- nikdy

10. Co nejčastěji vyvolávalo spory v rodině?

- nedůvěra manžela/manželky
- nedostatek peněz
- alkoholismus či užívání návykových látek
- neschopnost aktivně řešit obtížnou finanční situaci
- jiný důvod

11. Ovlivnila Vás obtížná finanční situace v pracovní sféře? (např.: propuštění ze zaměstnání, konflikty na pracovišti, neschopnost pracovat)

- ano
- ne

12. Zaznamenal/ly Vaše dítě/děti, že je Vaše finanční situace nepříznivá?

- ano
- něco tušilo/y

- ne
- nevím

13. Způsobila Vaše obtížná finanční situace strádání Vašeho dítěte v materiální oblasti?

- nedostatek peněz na školní pomůcky a na obědy
- neschopnost platit výlety a školní akce
- neschopnost platit dítěti ošacení
- jiné
- nezpůsobila

14. Změnilo se v souvislosti s obtížnou finanční situací Vaší rodiny chování Vašeho dítěte? Pokud ano, popište jak.

15. Zhoršil se prospěch dítěte ve škole?

- ano
- ne
- zhoršení ani zlepšení dítěte ve škole jsem prozatím nezaznamenal/

16. Co bylo příčinou Vašeho zadlužení?

- Půjčky
- Ztráta zaměstnání
- Rozvod či úmrtí manžela/ky
- Závislost na návykových látkách
- Nehospodárné užívání peněz (např.: nakupování drahých věcí)
- Oběť podvodu

2. Opis

Opis odpovědí respondentů na otevřené otázky.

Pro účely práce jsem zanalyzovala všechny odpovědi, které jsem z dotazníků mohla použít. Nejprve jsem vše vypsala a následně provedla kategorizaci. Jelikož jsem získala dotazníky ze čtyř poraden, uvedu vždy odpovědi z Frýdku-Místku, Ústí nad Labem, Olomouce a Brna. Tedy vždy vypíšu 5 různých odpovědi na danou otázku tak, aby výroky byly validní. Jelikož jsem měla velký počet respondentů, nebudu uvádět opis všech odpovědí a pro účely této práce postačí vždy 4 odpovědi ze všech dlužních poraden.

Kategorizace

U každé odpovědi vždy označím respondenta XY. Značení FM znamená Frýdku-Místku, UL- Ústí nad Labem, O-Olomouc, B-Brno. Pro autentičnost jsem u opisu neměnila znění odpovědí a ani je nijak neupravovala.

1. Otevřená otázka č. 7 „Můžete stručně popsat, jak se s touto obtížnou finanční situací vyrovnával/a manžel /manželka?“

Respondent XYFM	„Podpořil mě v možném řešení a byl schopen se taky uskromnit. Věděl, že bude období, kdy budeme šetřit a pomohl mi s tím. “
Respondent XYUL	„Manžel se k tomu postavil jako ke všem důležitým věcem, pomohl a problém se vyřešil. Přijali jsme nabídku poradenství.“
Respondent XYO	„Manžel moji situaci pochopil, pomohl mi. “
Respondent XYB	„ Manželka nevěděla, co se děje, na chvíli musela strávit situaci, ale pomohla mi a byla mi nápomocná. Bez ní bych to nedal.“

Z analýzy odpovědí vyplynulo, že nejčastěji se objevovalo slovo „pomohl/a mi“, proto jsem to přiřadila pod kategorii „**Manžel/ka mě podpořil/a**“. Na otázku odpovědělo 20 % respondentů.

Respondent XYFM	„ Nepodpořil mě v podnikání a postupně jsme se odcizili.“
Respondent XYUL	„ Neřešil to , nechal to na mně.“
Respondent XYO	„ Neřešil , neotvíral obálky. Nechtěl prostě o tom vědět.“
Respondent XYB	„ Podpora nulová ... byl jsem z toho smutný.“

Z výše uvedených odpovědí vyplynulo, že manžel/manželka to neřešil/a. Stejným odpovědím jsem přiřadila kategorii „**Nepodpořil mě, nechal/a to na mně**“

Respondent XYB	„Manžel mě opustil. “
----------------	------------------------------

Respondent XYO	„Ze začátku jsem se snažila to nějak ukorygovat, ale manžel <i>odešel</i> , nedivím se mu.“
----------------	---

Na tuto otázku odpovědělo jen 3 % respondentů, což odpovídá dvěma dotazníkům. Odpovědi jsem kategorizovala jako „**Rozešel/a se se mnou**”.

Respondent XYFM	„ <i>Zatajila jsem to</i> , manžel o tom neví.“
Respondent XYUL	„Musela jsem <i>to zatajit</i> , manžel by mi asi neodpustil.“
Respondent XYO	„Manžel o tom <i>nevěděl</i> , řešila jsem to sama s poradnou.“
Respondent XYB	„ <i>Neví to.</i> “

Celkově odpovědělo 12 % respondentů. Otázky jsem kategorizovala jako „**Neřekl/a jsem, že mám dluhy**“.

Respondent XYFM	„ Byl smutný, překvapený a dlouho se <i>zlobil.</i> “
Respondent XYUL	„ <i>HROZNĚ!!!</i> Pořád mě obviňoval.“
Respondent XYO	„Vyvolává to hádky, <i>obviňovala mě.</i> “
Respondent XYB	„Je nervózní, nadává a je furt na mě <i>naštvaná.</i> “

Tuto otázku zodpovědělo 25 % respondentů, tedy nejvíce ze všech kategorií. Jelikož se v textu objevovala slova jako „zlobí se“, „obviňoval mne“, kategorizovala jsem to jako „**Byl/a naštvaný/á, obviňoval/a mě**“

2. Otevřená otázka č. 14: „*Změnilo se v souvislosti s obtížnou finanční situací Vaší rodiny chování dítěte, pokud ano, popište jak?*“

Respondent XYFM	„Dcera byla velmi <i>nervózní</i> , nevěděla, co se děje.“
Respondent XYUL	„Změnily se, byly více <i>nervózní</i> .“
Respondent XYO	„ <i>Nervózní... bylo to těžké období.</i> “
Respondent XYB	„Vypozoroval jsem, že bylo více <i>nervózní</i> .“

Na otázku odpovědělo 14 % respondentů. Odpovídali, že děti začaly být více nervózní a podrážděné. Kategorie jsem určila jako „**Nervozita a podrážděnost dětí**“

Respondent XYFM	„Ano, byla nervózní, že je to jiné ve škole. Byla jako „na okraji“ a byla ve škole za „ <i>socku</i> “.“
Respondent XYUL	„Děti nechtěly chodit do školy, posmívali se jim. Myslím, že se za mě <i>styděly</i> .“
Respondent XYO	„ <i>Stydělo se.</i> “
Respondent XYB	„Jelikož se museli uskromnit, nedostávaly to, co vždy, a do školy chodily nerady, <i>styděly se</i> , že nemají na věci.“

Odpovědi podobné jako výše uvedené byly v dotaznících velmi časté. Až 46 % respondentů uvedlo, že se děti styděly za situaci s penězi. Vyfiltrované odpovědi jsem kategorizovala jako „**Stud za finanční situaci**“.

Respondent XYFM	„Děti pořád <i>brečely</i> , že nemůžou mít určité věci.“
Respondent XYUL	„Syn je již dospělý, ale byl <i>smutný</i> , že jsem se dostala do takové situace.“
Respondent XYB	„Je jako na trní, je <i>zklamané a smutné</i> z toho, co jsem provedl.“

Podobné odpovědi již nebyly, neboť takto odpověděla pouze 3 % respondentů. Kategorizovala jsem to jako „**Pocit smutku, pláčtivost**“.

Respondent XYFM	„Syn <i>zlobil</i> . Myslím, že jaksi vycítil napětí.“
Respondent XYUL	„Bylo to hrozné, myslím, že to bylo nejhorší období mých dětí, hrozně <i>zlobily a dělaly vylomeniny</i> .“
Respondent XYO	„Pokud se na to podívám, zpětně bylo <i>podrážděné a nervózní</i> .“
Respondent XYB	„Ano, změnilo, dcera byla velmi <i>protivná a zlobila</i> . Naštěstí mi pomáhali rodiče.“

Až 21 % respondentů uvedlo stejné odpovědi. Kategorizovala jsem to jako „**Podráždění, zlobení**“

Respondent XYUL	„Děti se přizpůsobily, pochopily situaci a začaly taky <i>šetřit</i> .“
Respondent XYB	„Všichni jsme se uskromnili, syn začal dokonce <i>šetřit na své potřeby</i> .“

Ze všech 60 respondentů byly jenom dvě odpovědi pozitivní. Děti se přizpůsobily situaci a pomohly rodičům tím, že začaly šetřit. Kategorizovala jsem to jako „**Šetření, pomoc rodičům**“.

Tabulky

<i>„Můžete stručně popsat, jak se s touto obtížnou finanční situací vyrovnával/a manžel/manželka?“</i>	Reálná hodnota	Absolutní hodnota
Byl/a našťvaný/á, obviňoval/a mě	15	25 %
Manžel/ka mě podpořil/a	12	20 %
Neřekl/a jsem, že mám dluhy	7	12 %
Nepodpořil/a mě, nechal/a to na mně	5	8 %
Rozešel/a se se mnou	2	3 %

<i>„Změnilo se v souvislosti s obtížnou finanční situací Vaší rodiny chování dítěte? Pokud ano, popište jak?“</i>	Reálná hodnota	Absolutní hodnota
Stud za finanční situaci	13	46 %
Podráždění, zlobení	6	21 %
Nervozita dítěte/děti	4	14 %
Pocit smutku, plačtivost	3	11 %
Šetření a pomoc rodičům	2	7 %